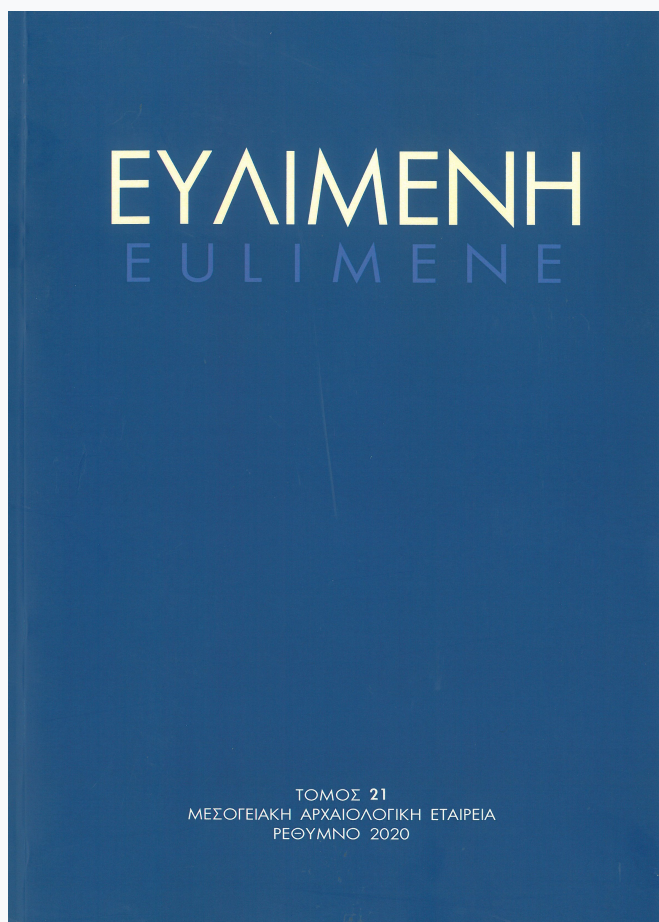

EULIMENE

Vol 21 (2020)

EULIMENE 21 (2020)

Mariusz Mielczarek – Manolis I. Stefanakis, Rhodes: The Ancient and Medieval Monuments in 1882-1884 and Count Karol Lanckoronski. Warsaw: Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences, 2019. 1 Τομ., 176 σελ., 106 φωτογραφίες

Ευαγγελία Δήμα

doi: [10.12681/eul.32714](https://doi.org/10.12681/eul.32714)

ΕΥΛΙΜΕΝΗ

ΜΕΛΕΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ,
ΤΗΝ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΗ, ΤΗ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΠΥΡΟΛΟΓΙΑ

Τόμος 21
Μεσογειακή Αρχαιολογική Εταιρεία
Ρέθυμνο 2020

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Π. Μανουσάκη 5–Β. Χάλη 8
GR 741 00–Ρέθυμνο

Χατζηχρήστου 14
GR 117 42–Αθήνα

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ–ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Δρ. Νίκος Λίτινας (Ρέθυμνο)
Καθ. Μανόλης Ι. Στεφανάκης (Ρόδος)

ΒΟΗΘΟΙ ΕΚΔΟΣΗΣ

Δρ. Δήμητρα Τσαγκάρη (Αθήνα)
Δρ. Nicholas Salmon (London)
Μαρία Αχιολά (Ρόδος)

PUBLISHER
MEDITERRANEAN
ARCHAEOLOGICAL SOCIETY

P. Manousaki 5–V. Chali 8
GR 741 00–Rethymnon

Chatzichristou 14
GR 117 42–Athens

PUBLISHING DIRECTORS, EDITORS-IN-CHIEF

Dr. Nikos Litinas (Rethymnon)
Prof. Manolis I. Stefanakis (Rhodes)

ASSISTANTS TO THE EDITORS

Dr. Dimitra Tsangari (Athens)
Dr. Nicholas Salmon (London)
Maria Achiola (Rhodes)

ΕΥΛΙΜΕΝΗ 2020
EULIMENE
ISSN: 1108–5800

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ομ. Καθ. Πέτρος Θέμελης (Ρέθυμνο)
Ομ. Καθ. Νίκος Σταμπολίδης (Ρέθυμνο)
Ομ. Καθ. Alan W. Johnston (Λονδίνο)
Καθ. Mariusz Mielczarek (Łódź)
Καθ. Άγγελος Χανιώτης (Princeton)
Καθ. Μανόλης Ι. Στεφανάκης (Ρόδος)
Δρ. Ιωάννης Τουράτσογλου (Αθήνα)
Δρ. Νίκος Λίτινας (Ρέθυμνο)
Καθ. Αναγνώστης Αγγελαράκης (Adelphi)
Καθ. Σταύρος Περεντίδης (Αθήνα)
Καθ. François de Callataÿ (Paris)
Καθ. Maria Chiara Monaco (Potenza)
Δρ. Marco Fressura (Rome)
Δρ. Marco Vespa (Fribourg)

ADVISORY EDITORIAL BOARD

Em. Prof. Petros Themelis (Rethymnon)
Em. Prof. Nikos Stampolidis (Rethymnon)
Em. Prof. Alan W. Johnston (London)
Prof. Mariusz Mielczarek (Łódź)
Prof. Angelos Chaniotis (Princeton)
Prof. Manolis I. Stefanakis (Rhodes)
Dr. Ioannis Touratsoglou (Athens)
Dr. Nikos Litinas (Rethymnon)
Prof. Anagnostis Agelarakis (Adelphi)
Prof. Stavros Perentidis (Athens)
Prof. François de Callataÿ (Paris)
Prof. Maria Chiara Monaco (Potenza)
Dr. Marco Fressura (Rome)
Dr. Marco Vespa (Fribourg)

Η ΕΥΛΙΜΕΝΗ είναι ένα διεθνές επιστημονικό περιοδικό με κριτές που περιλαμβάνει μελέτες στην Κλασική Αρχαιολογία, την Επιγραφική, τη Νομισματική και την Παιυρολογία εστιάζοντας στον Ελληνικό και Ρωμαϊκό κόσμο της Μεσογείου από την Υστερομινωϊκή / Υπομινωϊκή / Μυκηναϊκή εποχή (12^{ος} / 11^{ος} αι. π.Χ.) έως και την Ύστερη Αρχαιότητα (5^{ος} / 6^{ος} αι. μ.Χ.).

Η ΕΥΛΙΜΕΝΗ περιλαμβάνει επίσης μελέτες στην Ανθρωπολογία, Παλαιοδημογραφία, Παλαιοπεριβάλλον, Παλαιοβοτανολογία, Ζωοαρχειολογία, Αρχαία Οικονομία και Ιστορία των Επιστημών, εφόσον αυτές εμπίπτουν στα προαναφερθέντα γεωγραφικά και χρονικά όρια. Ευρύτερες μελέτες στην Κλασική Φιλολογία και Αρχαία Ιστορία θα γίνονται δεκτές, εφόσον συνδέονται άμεσα με μία από τις παραπάνω επιστήμες.

Παρακαλούνται οι συγγραφείς να λαμβάνουν υπόψη τους τις παρακάτω οδηγίες:

1. Οι εργασίες υποβάλλονται στην Ελληνική, Αγγλική, Γερμανική, Γαλλική ή Ιταλική γλώσσα. Κάθε εργασία συνοδεύεται από μια περίληψη περίπου 250 λέξεων στην αγγλική ή σε γλώσσα άλλη από εκείνη της εργασίας.
2. Συνομογραφίες δεκτές σύμφωνα με το *American Journal of Archaeology, Numismatic Literature*, J.F. Oates *et al.*, *Checklist of Editions of Greek and Latin Papyri, Ostraca and Tablets, ASP*.
3. Οι εικόνες πρέπει να υποβάλλονται σε μορφή αρχείου .jpg ή .tiff και σε ανάλυση τουλάχιστον 1,200 dpi (dots per inch) προκειμένου για γραμμικά σχέδια και 400 dpi για ασπρόμαυρες εικόνες (στην κλίμακα του γκρι). Όλα τα εικονογραφικά στοιχεία πρέπει να είναι αριθμημένα σε απλή σειρά.
4. Οι εργασίες υποβάλλονται ηλεκτρονικά στις ακόλουθες διευθύνσεις: litinasn@uoc.gr και stefanakis@rhodes.aegean.gr.

Είναι υποχρέωση του κάθε συγγραφέα να εξασφαλίζει γραπτή άδεια για την αναπαραγωγή υλικού που έχει δημοσιευτεί αλλού ή είναι αδημοσίευτο.

Οι συγγραφείς θα λαμβάνουν ανάτυπο της εργασίας τους ηλεκτρονικά σε μορφή αρχείου .pdf και έναν τόμο του περιοδικού.

Συνδρομές – Συνεργασίες – Πληροφορίες:

Μεσογειακή Αρχαιολογική Εταιρεία

Δρ. Νίκος Λίτινας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Φιλολογίας, Ρέθυμνο – GR 74100 (litinasn@uoc.gr)

Καθ. Μανόλης Ι. Στεφανάκης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών, Ρόδος – GR 85132

(stefanakis@rhodes.aegean.gr)

web: <http://www.eulimene.eu/>

EULIMENE is an international refereed academic journal which hosts studies in Classical Archaeology, Epigraphy, Numismatics, and Papyrology, with particular interest in the Greek and Roman Mediterranean world. The time span covered by EULIMENE runs from the Late Minoan / Sub Minoan / Mycenaean period (12th / 11th cent. BC) through to the Late Antiquity (5th / 6th cent. AD).

EULIMENE will also welcome studies on Anthropology, Palaeodemography, Palaeo-environmental, Botanical and Faunal Archaeology, the Ancient Economy and the History of Science, so long as they conform to the geographical and chronological boundaries noted. Broader studies on Classics or Ancient History will be welcome, though they should be strictly linked with one or more of the areas mentioned above.

It will be very much appreciated if contributors consider the following guidelines:

1. Contributions should be in either of the following languages: Greek, English, German, French or Italian. Each paper should be accompanied by a summary of about 250 words in one of the above languages, either in English or in other than that of the paper.
2. Accepted abbreviations are those of *American Journal of Archaeology, Numismatic Literature*, J.F. Oates *et al.*, *Checklist of Editions of Greek and Latin Papyri, Ostraca and Tablets, ASP*.
3. Illustrations should be submitted in .jpg or .tiff format of at least 1,200 dpi (dots per inch) for line art and 400 dpi for halftones (grayscale mode) resolution. All illustrations should be numbered in a single sequence.
4. Please submit your paper to: litinasn@uoc.gr and stefanakis@rhodes.aegean.gr.

It is the author's responsibility to obtain written permission to quote or reproduce material which has appeared in another publication or is still unpublished.

Offprint of each paper in .pdf format, and a volume of the journal will be provided to the contributors.

Subscriptions – Contributions – Information:

Mediterranean Archaeological Society

Dr. Nikos Litinas, University of Crete, Department of Philology, Rethymnon – GR 74100 (litinasn@uoc.gr)

Prof. Manolis I. Stefanakis, University of the Aegean, Department of Mediterranean Studies, Rhodes – GR

85132 (stefanakis@rhodes.aegean.gr)

web: <http://www.eulimene.eu/>

Περιεχόμενα
EYΛIMENH 21 (2020)

List of Contents
EULIMENE 21 (2020)

Περίληψεις / Summaries / Zusammenfassungen / Sommaires / Riassuntivi

Στέλλα Σπαντιδάκη – Μανόλης Ι. Στεφανάκης – Ιωάννης Π. Μπαρδάνης, Ο πολεμικός ροδιακός στόλος και τα υφάσματα του τυπικού εξοπλισμού του ναυτικού της ελληνιστικής Ρόδου1

Ioannis N. Bellas, Arrowheads from ancient Pella: A weapon as a tool or a tool as a weapon? 65

N. Vogeikoff-Brogan, The lamps from the sanctuary of Hermes and Aphrodite at Syme Viannou, Crete 101

Angelos Chaniotis, Too shameless, even for the gutters! Prostitutes in Tralleis..... 151

Κωνσταντίνος Ι. Χαλκιαδάκης, Σχόλια σε τιμητική επιγραφή από τη Λύττο..... 155

Βιβλιοκρισία – Book Review

Mariusz Mielczarek – Manolis I. Stefanakis, *Rhodes: The Ancient and Medieval Monuments in 1882-1884 and Count Karol Lanckoronski*. Warsaw: Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences, 2019. 1 Τομ., 176 σελ., 106 φωτογραφίες. ISBN 978-83-953153-4-3 PL. **(Ευαγγελία Δήμα)** 159

Conference Review

“Pontic Region and Rhodes in Antiquity. Personal, Economic and Cultural Relations”, International Conference, Łódź, Poland, 11-12 December 2018
(Mariusz Mielczarek) 163

Περιλήψεις / Summaries / Zusammenfassungen /

Sommaires / Riassunti

Στέλλα Σπαντιδάκη – Μανόλης Ι. Στεφανάκης – Ιωάννης Π. Μπαρδάνης, Ο πολεμικός ροδιακός στόλος και τα υφάσματα του τυπικού εξοπλισμού του ναυτικού της ελληνιστικής Ρόδου, *EYAIMENH* 21 (2020), 1-64.

The Rhodian military fleet and the textiles of the standard equipment of the navy of Hellenistic Rhodes. The island of Rhodes is one of the Greek islands with the longest naval tradition and the Rhodian navy of the Hellenistic period was the most powerful Greek navy after the Athenian one. This paper presents the results of a research project, entitled HISTIA, studying the production, maintenance, and administration of a neglected area of research, namely the sails, rope and any textile equipment needed for the military ships of Rhodes. By focusing on this previously unstudied field of naval studies, this project, not only aims at breaching a significant research gap, but also establishes a new field of textile archaeology that studies textiles intended for the ships, bringing together the fields of ancient history, naval history, and textile archaeology.

Based on similar studies carried out for the Athenian navy, as well as research on the naval power of Rhodes, HISTIA project investigates evidence and research questions related to the types of ships used in Classical and Hellenistic Rhodes, the facilities of the Rhodian harbors, the maritime networks of Rhodes and the navy stations, and the ship's equipment in textiles and rope; the basic type of ship being the trireme, a significant source of information for the establishment of the requirements in textiles and rope were the naval catalogues of Piraeus listing the triremes and their equipment. The project also studies the materials required for this production, the possibility of local cultivation, as well as the trade of raw materials and finished products; similarly, the production process, information about workshops, workforce, as well as different trades necessary to meet the constant requirements of the navy in textiles and rope. Moreover, as was also the case in Athens, in Rhodes too this material required constant and specific maintenance in storehouses with special conditions in order to be safely stored and be useful for a long period of time.

Ioannis N. Bellas, Arrowheads from ancient Pella: A weapon as a tool or a tool as a weapon?, *EYAIMENH* 21 (2020), 65-100.

Αιχμές βελών από την αρχαία Πέλλα: ένα όπλο ως εργαλείο ή ένα εργαλείο ως όπλο; Οι αιχμές βελών τόξου αποτελούν ένα θέμα από το οποίο μπορεί κανείς να αντλήσει ενδιαφέροντα στοιχεία που αφορούν τη χρήση του τόξου γενικότερα. Από την πρωτεύουσα των αρχαίων Μακεδόνων, την Πέλλα, προέρχεται ένα σύνολο 50 αιχμών, το οποίο είναι ικανό για την εξαγωγή συμπερασμάτων που αφορούν σε όψεις της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής των κατοίκων της. Στη συγκεκριμένη εργασία, αφού πρώτα παρουσιάζεται η τυπολογία και η κατανομή των αιχμών σε κατηγορίες, οι οποίες ερευνώνται ως προς την προέλευση και το χρονικό εύρος της χρήσης τους, στη συνέχεια γίνονται προσπάθειες ερμηνείας της παρουσίας τους. Σε μια περιοχή όπως η αρχαία Πέλλα, η οποία δεν πολιορκήθηκε και δεν λεηλατήθηκε κατά τη διάρκεια της ιστορίας της, οι ερμηνευτικές προσεγγίσεις της χρήσης των αιχμών οδηγούν στην αναζήτηση

πτυχών της ιδιωτικής ζωής των κατοίκων της: από το κυνήγι, την ασφάλεια και την προστασία τους και από την παρουσία μισθοφόρων, μέχρι την άσκηση των νέων στην τοξευτική στα γυμνάσια.

N. Vogeikoff-Brogan, The lamps from the sanctuary of Hermes and Aphrodite at Syme Viannou, Crete, *EYAIMENH* 21 (2020), 101-150.

Οι λύχνοι από το ιερό του Ερμή και της Αφροδίτης στη Σύμη Βιάννου, Κρήτη. Η παρούσα μελέτη εξετάζει το σύνολο των λύχνων που βρέθηκαν στο Κτήριο C-D του Ιερού του Ερμή και της Αφροδίτης στη Σύμη Βιάννου. Εκτός από λίγους λύχνους των ύστερων ελληνιστικών χρόνων, η πλειοψηφία των λύχνων χρονολογείται από τον 1^ο έως τον 3^ο αι. μ.Χ. Από τη μελέτη της εικονογραφίας δεν προκύπτει άμεση σύνδεση των διακοσμητικών θεμάτων τους με τη λατρεία των δύο θεοτήτων. Ελάχιστοι λύχνοι που χρονολογούνται στον 6^ο-7^ο αι. μ.Χ., βρέθηκαν κοντά στη πηγή στα ανατολικά του ανασκαφικού χώρου, συνδέονται με την κατασκευή σύγχρονου βυζαντινού ναϊδρίου, αλλά και με τη συνεχή ιερότητα του χώρου κατά τη χριστιανική περίοδο.

Angelos Chaniotis, Too shameless, even for the gutters! Prostitutes in Tralleis, *EYAIMENH* 21 (2020), 151-154.

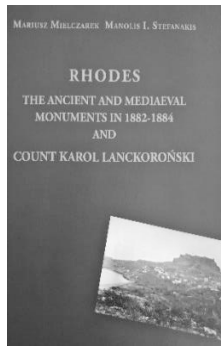
Εξαιρετικά άσεμνο, ακόμη και για τους οχετούς! Πορνεία στις Τράλλεις. Μια νέα επιγραφή από τις Τράλλεις, σπάνιο δείγμα ρυθμίσεων για την προστασία της ηθικής, αναφέρει μέτρα κατά των εκπορνευομένων ανδρών και γυναικών. Σύμφωνα με τη συμπλήρωση που προτείνεται για ένα αποσπασματικά σωζόμενο χωρίο, οι νόμοι των Τράλλεων απαγόρευαν την παρουσία πορνών στις παρυφές των δρόμων, «ώστε η σεμνότητα της πόλης να μην ενοχλείται ούτε καν μέχρι τους οχετούς». Η συμπλήρωση αυτή στηρίζεται σε αρχαία κείμενα που συσχετίζουν τους οχετούς με ανηθικότητα. Αυτό το έντονα ρητορικό κείμενο χρησιμοποιεί το αίσθημα της αηδίας ως όπλο ηθικής καταδίκης.

Κωνσταντίνος Ι. Χαλκιαδάκης, Σχόλια σε τιμητική επιγραφή από τη Λύττο, *EYAIMENH* 21 (2020), 155-158.

Comments on an honorary inscription from Lyttos. This article reexamines an honorary inscription from Lyttos (*I.Cret.* I xviii 50), first published by the Italian archaeologist and epigraphist Federico Halbherr, without further comments. However, based on some stereotypical expressions and the drawing of the inscription, we could date it to the reign of Trajan and make some assumptions concerning the identity of the *protokosmos* mentioned in the inscription.

BIBΛIOKPIΣIA / BOOK REVIEW

Mariusz Mielczarek and Manolis I. Stefanakis, *Rhodes: The Ancient and Medieval Monuments in 1882-1884 and Count Karol Lanckoronski*. Warsaw: Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences, 2019. 1 Τομ., 176 σελ., 106 φωτογραφίες. ISBN 978-83-953153-4-3 PL.

Το βιβλίο αποτελεί μέρος του έργου *Greek Kymissala. Ancient polis on the island of Rhodes* και προέκυψε κατά τη συνεργασία των δύο συγγραφέων στην αρχαιολογική έρευνα στην επικράτεια του αρχαίου δήμου των Κυμισαλέων, που βρίσκεται στην νοτιοδυτική πλευρά του νησιού της Ρόδου. Το συνυπογράφουν δύο αξιότιμοι καθηγητές της Κλασικής Αρχαιολογίας και της Νομισματικής, ο Mariusz Mielczarek, καθηγητής της Πολωνικής Ακαδημίας Επιστημών της Βαρσοβίας και ο Μανόλης Ι. Στεφανάκης, καθηγητής στο Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Στο εισαγωγικό κεφάλαιο του βιβλίου παρουσιάζεται συνοπτικά το ιστορικό της έρευνας στην περιοχή του αρχαίου δήμου της Κυμισάλας από τον 19ο έως και τον 21ο αιώνα. Μέρος του νησιού της περιόδου του 19ου αιώνα φωτίζεται από πληροφορίες που αντλούνται από το φωτογραφικό αρχειακό υλικό του Count Karol Lanckoronski, Πολωνού συγγραφέα και δικηγόρου, ιστορικού τέχνης και αρχαιολόγου, δημιουργού μιας από τις πιο ενδιαφέρουσες ευρωπαϊκές συλλογές έργων τέχνης συμπεριλαμβανομένων και πολλών αρχαιοτήτων. Ο Lanckoronski, στο πλαίσιο των δύο οργανωμένων αποστολών του στην Παμφυλία και την Πισιδία της Μικράς Ασίας, πέρασε από τη Ρόδο (1882-1884), συνέλεξε διάφορα τεχνουργήματα και απαθανάτισε αρχαία και μεσαιωνικά μνημεία της.

Στην επόμενη θεματική ενότητα, όπου σκιαγραφείται το προφίλ του Lanckoronski, τονίζεται το υψηλό μορφωτικό του επίπεδο, τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα και το πάθος για τις συλλογές του. Ιστορείται η πορεία των συλλογών του και επιχειρείται μια επιγραμματική αναφορά σε συλλεκτικά αρχαιολογικά αποκτήματά του. Ειδική μνεία γίνεται για τις ροδιακές αρχαιότητες στη συλλογή του.

Στο κύριο σώμα του βιβλίου παρουσιάζεται η επίσκεψη του Lanckoronski στη Ρόδο, με κείμενα και εικονογραφία που αποδίδουν εποπτικά τη φυσιογνωμία του νησιού την χρονική περίοδο 1882 έως 1884. Το βιβλίο τελειώνει με υλικό από την φωτογραφική συλλογή του Lanckoronski, η οποία ξεκίνησε περί το 1870 και αποτελούνταν από

αγοραστές κάρτες, κάρτες-δώρα, δικές του φωτογραφικές λήψεις και λήψεις των συνεργατών του.

Ο Karol Lanckoronski χρησιμοποιούσε τις φωτογραφίες για την έκδοσή τους ως καρτ ποστάλ. Είναι η εποχή κατά την οποία εμφανίζεται η καρτοφιλία από μανιώδεις συλλέκτες, λίγο μετά την ίδρυση της Παγκόσμιας Ταχυδρομικής Ένωσης (Universal Postal Union, 1879).¹

Το σχετικό αρχειακό υλικό του Lanckoronski αποτελεί αδιάψευστη μαρτυρία της αμέριστης προσοχής του για τη Ρόδο ως σημείο αναφοράς αρχαιολογικού ενδιαφέροντος. Επηρεασμένος από το πλήθος των συγγραμμάτων της εποχής,² επισκέφτηκε το νησί έχοντας προετοιμαστεί γι' αυτή την περιήγηση με επιμέλεια και ακρίβεια, όπως συνήθιζε στις αποστολές του. “..to restore the personage of Count Lanckoronski to his rightful place in the history, as far as studies on the ancient history of Rhodes are concerned...” λένε οι συγγραφείς στον παρόντα τόμο, και όχι άδικα, αφού για τη «μαρτυρία» αυτή κατά το παρελθόν δεν υπήρξε καμία σχετική μνεία στο πλαίσιο της αρχαιολογικής έρευνας και μελέτης της Ρόδου, πλην μιας επιγραμματικής αναφοράς σε φωτογραφικό λεύκωμα της τελευταίας δεκαετίας. Το νέο βιβλίο έρχεται να αποκαταστήσει τη λησμονημένη συμβολή του Lanckoronski ως ψηφίδα στο μωσαϊκό των ερευνών για την Κυμισάλα και τη Ρόδο γενικότερα.

Στην παρούσα έκδοση δημοσιεύονται για πρώτη φορά ανέκδοτες φωτογραφίες του νησιού. Ο Lanckoronski και οι συνεργάτες του, στο πλαίσιο της οργανωμένης αποστολής στη Μικρά Ασία, σχεδιάζουν και φωτογραφίζουν τοπία και μνημεία της Ρόδου, απαθανατίζουν τους κατοίκους και τις οικίες τους. Στον αντίποδα της παντοδυναμίας του τοπίου που χαρακτηρίζει τις καρτ ποστάλ της περιόδου, παρουσιάζονται και κάποιες φωτογραφίες με θέμα τον άνθρωπο. Για τον Πολωνό επιστήμονα βασική σταθερά στον προσδιορισμό της Ρόδου ως τόπου ιστορικού με διαχρονική κατοίκηση, αποτελούν η Μεσαιωνική πόλη και η ακρόπολη της Λίνδου, οι οποίες κατέχουν πρωταγωνιστική θέση στη φωτογραφική συλλογή του. Μέσα από πρωτότυπο και στην πλειοψηφία του ανέκδοτο φωτογραφικό υλικό αναδεικνύεται τμήμα της φυσιογνωμίας της Ρόδου και των κατοίκων της, ιδωμένα μέσα από το φακό ενός αξιόλογου επιστήμονα, λίγα χρόνια μετά τους σεισμούς που τη συντάραξαν και πριν το ξέσπασμα των Βαλκανικών και του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, που θα αλλάξουν άρδην την ανθρωπογεωγραφία και τα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα του νησιού τα επόμενα χρόνια.

Δεν είναι η πρώτη φορά που διατίθεται ένα αρχειακό υλικό στη δημοσιότητα για τη Ρόδο από περιηγητές, ιστορικούς, αρχαιολόγους, ζωγράφους κ.λπ., οι οποίοι την επισκέφτηκαν τον 19ο αιώνα, συγκινεί όμως πάντοτε η ακινητοποίηση μιας χρονικής «στιγμής», στην οποία αποτυπώνεται ένα κομμάτι της ταυτότητάς μας, μιας «στιγμής» ιστορικού ενδιαφέροντος για έναν τρόπο ζωής που έμεινε απaráλλακτος επί αιώνες, πριν το νησί απελευθερωθεί από τον οθωμανικό ζυγό, πριν ανακαταληφθεί και απελευθερωθεί από τους δυτικούς, πριν ενσωματωθεί στον εθνικό μας κορμό και καταληφθεί από το σύγχρονο κόσμο.

¹ Martin Willoughby, *A history of Postcards*, London 1994, 30-31.

² V. Guerin, *Voyage dans l' île de Rhodes et description de cette île*, Paris 1856· A. Berg, *Die Insel Rhodus aus eigener Anschauung und nach den vorhandenen Quellen, Historisch, archaeologisch, malerisch, beschrieben und durch Originalradierung und Holzschnitte. Nacheigenen Naturstudien und zeichnungen*, Braunschweig 1862· C.T. Newton, *Travels and Discoveries in the Levant*, London 1865· E. Biliotti – L' Abbe Cottret, *L' île de Rhodes*, Rhodes 1881.

Η φωτογραφία, ως πηγή πληροφορίας και τεκμήριο ιστορίας, συμπληρώνει, αν όχι αντικαθιστά, τον ιστοριογραφικό λόγο, εφόσον βέβαια κατά τη χρήση της δεν λησμονείται ότι η φωτογραφία συνιστά μια στιγμιαία και αποσπασματική απεικόνιση της πραγματικότητας. Στις εικόνες του Lanckoroński κυριαρχεί το τοπίο και η μακρινή άποψη του χωριού γενικά. Εδώ η Μεσαιωνική πόλη και η Λίνδος είναι το πιο κοινό θέμα. Η επιλογή των θεμάτων του εξαντλείται μέχρι τη Λίνδο, σαν να σταματά το νησί εκεί. Για πολλά χωριά δεν εντοπίζονται εικόνες, αν και είναι πιθανή η ύπαρξη και άλλων πολύτιμων φωτογραφιών που δεν σώθηκαν ή δεν μπόρεσαν να ερευνηθούν και να παρουσιαστούν στην παρούσα έκδοση. Απουσιάζουν οι εικόνες από την καθημερινή ζωή: οι εκδηλώσεις, οι αγορές, τα παζάρια, οι γειτονιές, οι ασχολίες, οι παραγωγικές διαδικασίες. Απαθανατίζονται, κατά βάση, τα μνημεία και οι κατοικίες, τα οποία εκτός από διαχρονικά μέσα έκφρασης ενός λαού, ανάγονταν ανέκαθεν σε πρόσφορα μέσα επίδειξης και αποτελούσαν πρωταρχικούς στόχους αντιγραφής. Για το λόγο αυτό, τα θέματα των φωτογραφιών του Lanckoroński ίσως αποτελούν έκφραση μιας εν μέρει διαμορφωμένης αντίληψης περί του «αρεστού», χωρίς βέβαια να αποκλείονται οι προσωπικές επιλογές του. Βέβαια, η φωτογραφία ως σημαντικό στοιχείο της εκάστοτε έρευνας, παρά την αποσπασματική αναπαραγωγή της εικόνας, είναι τελικά αυτή που καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την πραγματικότητα και την ιστορία.

Η επιμελημένη έκδοση του βιβλίου, παρά τη μικρή του έκταση, και η βιβλιογραφική τεκμηρίωση των πληροφοριών καθιστούν ευκολότερη την κριτική αποτίμησή του. Οι συγγραφείς προσφέρουν με εύληπτο τρόπο, μια εικόνα της Ρόδου κατά τα έτη 1882-1884, μέσα από την «οπτική» του Πολωνού αρχαιολόγου και της επιστημονικής ομάδας του. Επιπλέον, συνεργάστηκαν και επιμελήθηκαν την κάθε ενότητα σε πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό, η συμβολή τους, ωστόσο, πρέπει να αναζητηθεί σε ευρύτερο πλαίσιο σε σχέση με τις σελίδες που υπογράφουν. Γνωρίζουμε ότι τις τελευταίες περίπου δύο δεκαετίες διεξάγεται συστηματική αρχαιολογική έρευνα, την οποία ακολουθεί πλήθος μελετών και δημοσιεύσεων,³ στον αρχαίο δήμο της Κυμισάλας, από το Πανεπιστήμιο Αιγαίου σε συνεργασία με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου, υπό την διεύθυνση του καθηγητή Μανόλη Στεφανάκη και της δόκτορος Βασιλικής Πατσιαδά. Είναι γνωστά επίσης το ιδιαίτερο ενδιαφέρον και η συμμετοχή του καθηγητή Mariusz Mielczarek στις έρευνες αυτές με την ανασκαφική του ομάδα, και δεν θα ήταν ποτέ δυνατόν να παραβλεφθούν η αγάπη του καθηγητή Μανόλη Στεφανάκη για τον τόπο και η πολυετής εκπαιδευτική και επιστημονική προσφορά του. Με την σύμπραξή τους μας προσέφεραν

³ Ενδεικτική βιβλιογραφία: Stefanakis M.I., "Evidence and some speculations on Bronze Age presence at the wider area of Kymissala, Rhodes", *ASAI* 97, 2019, 58-71· Stefanakis M.I. (ed.) KYMISSALA. Archaeology – Education – Sustainability, Oxford 2017· Στεφανάκης, Μ.Ι., «Η αρχαιολογική έρευνα Κυμισάλας (Ρόδος), 2006-2013», *Το Αρχαιολογικό Έργο στα Νησιά του Αιγαίου, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο. Ρόδος, 27 Νοεμβρίου-1 Δεκεμβρίου 2013, Μιτυλήνη*: ΥΠ.ΠΟ.Α, ΕΦΑ ΛΕΣΒΟΥ, Γενική Γραμματεία Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής 2017, τ. Γ', 565-580· Ξάνθης, Α. και Στεφανάκης, Μ.Ι., «Κυμισάλα, ένα εν δυνάμει αρχαιολογικό πάρκο στην κατεύθυνση της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης», στο *Η Ελλάδα, η Ευρώπη και ο Κόσμος. Μελέτες για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική*, 2016, 39-55· Stefanakis, M.I., "The Kymissala (Rhodes, Greece) Archaeological Research Project", *Archeologia* 66, 2015, 47-63; Stefanakis, M.I., Kalogeropoulos, K., Georgopoulos, A. and Bourbou, Ch., «The Kymissala (Rhodes) Archaeological Research Project (KARP): Multi-disciplinary experimental research and theoretical issues», στο C. Haggis and C.M. Antonaccio (eds), *Classical Archaeology in Context. Theory and Practice in Excavation in the Greek World*, Berlin/Boston 2015, 259-314· Στεφανάκης Μ.Ι. και Πατσιαδά Β., «Η αρχαιολογική έρευνα στον Αρχαίο Δήμο των Κυμισαλέων (Ρόδος) κατά τα έτη 2006-2010: μια πρώτη παρουσίαση», *Ευλιμένη* 10-12, 2009-2011, 63-134.

ένα ωραίο πόνημα, μια μικρή καλαίσθητη έκδοση που συμβάλλει στην προβολή και διάσωση της φυσιογνωμίας της Ρόδου στα τέλη του 19ου αιώνα και δεν θα πρέπει να λείπει από τις βιβλιοθήκες όσων ενδιαφέρονται για την αρχαιολογία και την ιστορία της.

Ευαγγελία Δήμα
Αρχαιολόγος
Εφορεία Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου
Ρόδος